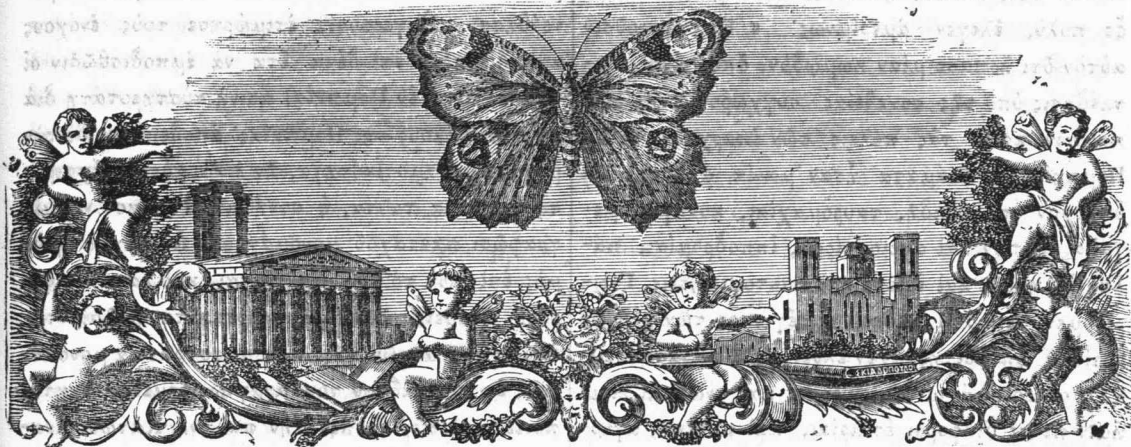

ΧΡΥΣΑΛΛΙΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ, ΠΟΙΚΙΛΑ.

ΤΟΜΟΣ Δ'. | 15 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1866. | ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 85.

ΠΟΜΠΗΙΑ.

Ο ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΣ ΒΙΟΣ ΕΝ ΤΗ ΡΩΜΑΙΚΗ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ. (1)

(Εκ τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῶν δύο Κόσμων).

Κατὰ τὴν πρώτην τῆς Πομπηίας ἐπίσκεψιν, ἀπορεῖ τις βλέπων κατὰ πόσον ἡ πόλις, εἰ καὶ κατερειπωμένη, διετήρησε γελόεσσαν τὴν ὄψιν. Φαίνεται, ὅτι οἱ πτωχοὶ δὲν ἦσαν πολλοὶ, καὶ ἴσως τινόντι, ἐν ταῖς χώραις ταύταις, ἐν αἷς ὑπῆρχεν ἡ δουλεία, τῶν καταστάσεων ἥττον διηρημένων, πᾶς τις ἔζη καλλίτερον. Ἐκτὸς τῶν δούλων, περὶ ὧν μικρὸν ἐφρόντιζον, ὑπῆρχον ὀλιγώτεροι ἢ σήμερον οἱ διὰ τῆς ἐργασίας μόνον ζῶντες. Αἱ σχολαὶ ἦσαν πλειότεραι καὶ διήρχοντο αὐτάς εὐθυμότερον, καὶ βλέπων τις τὸν ἀριθμὸν τῶν πρὸς εὐχαρίστησιν οἰκοδομῶν, ἤθελεν ἀληθῶς εἰπεῖ, ὅτι πάντες νὰ εὐφραίνωνται ἐσκέπτοντο μόνον. Ἀναμφιβόλως ὑπῆρχον καὶ σοβαροὶ ἄνδρες ἐν Πομπηίᾳ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὡς πανταχοῦ, τὸν ἐλάσσονα ποιοῦσι θόρυβον, ἡ ἀνάμνησις τῶν ἐσθῆ-σθῆ, καὶ ἐλάχιστά τινα σήμερον μόνον ἀναμνησθή-

σκουσιν αὐτὴν (1), ἐνθ' αὐτὸν αὐτὸν, ἐν ταῖς ὁδοῖς ταύταις καὶ ἐν ταῖς πλατείαις· τὸ πᾶν δίδει ἡμῖν ἰδέαν βίου εὐθύμου καὶ γελόεστος, τὸ πᾶν ὁμιλεῖ δι' εὐφροσύνης. Ὡς πρὸς τοῦτο, αἱ ἐπιγραφαὶ συμφωνοῦσι μετὰ τῶν μνημείων, περὶ ἐρώτων, εὐφροσυνῶν, θεάτρων συνήθως ἡμῖν ὁμιλοῦσαι.

Τὰ θεάματα φαίνονται τὰ κατ' ἐσχόλῃν θέλ-ξαντα τοὺς κατοίκους τῆς Πομπηίας. Τὰ ἡγά-πησαν πάντοτε ἐν Ῥώμῃ· τὰ ἡγάπων ἴσως ἔτι πλεον κατὰ τὰς ἥττον ἐπισήμους πόλεις, ἐν αἷς

(1) Ἐν ταῖς αὐταῖς ἐπισκέψεσιν, παρατηροῦντες τὸ χάριεν ἐκεῖνο ἡμικύκλιον τὸ εὐρισκόμενον παρὰ τὴν διόδον τῶν μνημείων. Ἐκεῖ θὰ συνηνόητο βεβαίως οἱ τῆς Πομπηίας σοβαροὶ ἄνδρες, οἱ γέροντες, προπάντων, κατὰ τὴν δύσιν τῆς ἡμέρας, μακρὰν τοῦ θορύβου τῶν διασκεδάσεων ἐκείνων, αἵτινες δὲν ἦσαν πλέον διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, καὶ τῶν ὁποίων ἡ θέα ἀνυπομονηρίαν φέρει τοῖς μὴ δυναμένοις αὐτῶν νὰ γευθῶσι. Τόπος θαυμάσιος πρὸς τὸ ὁμιλεῖν περὶ φιλοσοφίας, ἐννοῶ περὶ ἐκείνης τῆς ἑλληνίδος φιλοσοφίας, οἷον ἐν τῷ Πλάτῳ ἀπαντῶμεν, μεδιῶσαν κατὰ τι πάντοτε ἐν μέσῳ τῶν βχυρτέρων συλλογισμῶν. Ἐὰν ἡ τῶν μνημείων γειτονία σοβαρὰς σκέψεως νὰ ἐμπνέῃ οφείλει, τὸ ὥραϊον θέαμα τὸ πρὸ τῶν οὐρανοῦ ἐκτυλισσόμενον, ἡ τῆς Νεαπόλεως θάλασσα μετὰ τῶν μαγεῖων τῆς φαιδρύνει ἀναγκάτως ὀλίγον τὸ πνεῦμα καὶ ἐμποδίζει αὐτὸ ἀπὸ τῆς πολλῆς πρὸς τὴν θλίψιν κλίσεως. Ὁ τόπος οὗτος ἀρμόζει καλλίστα πρὸς συνομιλίαν, ὡς τὴν περὶ Γ ἡ-ρατος πραγματείαν τοῦ Κικέρωνος.

(1) Συνέχεια ἀπὸ φυλλ. 84.

δὲν εἶχον τόσα μέσα διασκεδάσεως. Ἐπὶ Κικέρωνος, τὸ θέατρον ἦτο ἡ μείζων αὐτῶν διασκεδάσις, οἱ δὲ κωμῳδοὶ, αἱ κωμῳδοὶ μάλιστα ἔχαιρον πολλὴν ὑπόληψιν. Ἰπερασπιζόμενος ἓνα τῶν πελατῶν του, οὐτινος ἡ νεότης αὐστηρὰ δὲν ὑπῆρξε πολὺ, ἔλεγεν ἀμερίμνως· « Κατηγοροῦσιν αὐτὸν ὅτι ἤρπασε μίαν κωμῳδὸν, ὅπερ εἶναι διασκεδάσις ὑπὸ τῆς συνηθείας συγχωρουμένη, πρὸ πάντων κατὰ τὰς πόλεις τῶν ἐπαρχιῶν. » Ἐν Πομπηίᾳ τὰ θεάματα ἦσαν μανία ἀληθής, καὶ δῆλον παντοειδῆ, ταυρομαχίαι, κυνήγια μεγάλα ἄρκτων καὶ ἀγριοχοίρων, ἵπποδρομιαί, πάλαι ἀθλητῶν, καὶ ἐνίοτε καὶ παντομιμήσεις. Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Πυλάδης, ὁ μέγιστος τῶν χρόνων ἐκείνων ὑποκριτὴς εἶχεν ἔλθει πρὸς παραστάσεις· ἀλλ' οἱ μονομάχοι διεκρίνοντο, καὶ γνωσταὶ εἰσιν ἡμῖν πέντε διάφοροι ἐταιρίαι, καὶ πιθανῶς ἀγνοοῦμεν ἔτι τινάς. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἀνηγγέλλοντο δι' εἰδοποιήσεων, ἃς ἔτι εὐρίσκομεν ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ ἐπὶ τῶν τοίχων, καὶ αἵτινες περιέχουσι τὸ πρόγραμμα τοῦ θεάματος, λέγουσιν ἕαν θὰ προσκολληθῶσι τοῖς μονομάχοις ἀθληταί, κυνήγια, λαχεῖα, ὡς ἤθελε τις εἰπεῖ σήμερον, πρὸς περισσοτέραν ἐντέλειαν τῆς ἐορτῆς· δὲν λησμονεῖ πρὸς τούτοις νὰ σημειώσῃ, ὅτι σκηναὶ θὰ ὑπάρξωσι διὰ τοὺς τὸν ἥλιον φοβουμένους, *venatio, athletae, sparsiones, vela erunt*, προσδιορίζει τὴν ἡμέραν, ὅτε μὲν προβλέπων ὅτι δυνατὸν ν' ἐναθληθῇ ἕνεκα κακοκαιρίας, *qua dies patietur*, ὅτε δ' ἀναγγέλλων, πρὸς μεγάλην τῶν μανιωδῶν περιέργων τέρψιν, ὅτι ἀναβολὴ δὲν θὰ ὑπάρξῃ, καὶ ὅτι θ' ἀγωνισθῶσιν, οἷου δὴποτε ὑπάρχοντος καιροῦ, *sine ulla dilatione*.

Τὰ θεάματα ταῦτα ὑπῆρχον ἢ προσφιλεστέρα τῶν κατοίκων τῆς Πομπηίας διασκεδάσεις, οἱ δὲ ποθοῦντες ν' ἀρέσκωσιν αὐτοῖς δημαγωγοὶ κατ' οὐδὲν ἡγνῶουν τοῦτο. Οὕτω δὲ οἱ ἐπ' ἐλπίδι ἢ οἱ ἐν ἐνεργείᾳ λειτουργοὶ οὐδὲν μέσον ἐγνώριζον κάλλιον, ἵνα τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ ἐλκύσωσιν ἢ ἵνα εὐχαριστῶσιν αὐτὸν, αὐτὴν ἀποκτώντες παρὰ νὰ προσφέρωσιν αὐτῷ μονομάχων ἀγῶνα. Εἰς αὐτῶν, ὁ δὲ ἀρχὸς Κλώδιος Φλάκκος, εὐγνωμονέστερος τῶν ἄλλων, εἰκοσιπέντε ζεύγη ἔθηκεν ὁμοῦ ν' ἀγωνισθῶσιν ἐν μιᾷ παραστάσει.

Τὸ ὄνομα τῆς Πομπηίας δὲν ἀναφέρεται συχνάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Τάκιτος ἀπαξ μόνον ὁμιλεῖ περὶ τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς δι' ἐν θέαμα τοῦ ἀνωτέρω εἶδους. Διηγείται, ὅτι ἐν ἐνὶ τῶν ἀγῶνων ἐκείνων, τῶν μὴ

φύσει πρὸς τὴν γλυκύτητα τὰς ψυχὰς φερόντων, οἱ κάτοικοι τῆς Νοκκερίας καὶ οἱ τῆς Πομπηίας, παρ' οἷς ἡ ἐορτὴ ἐδίδετο, ἤλθον εἰς ἐρίδας, ὅτι ἤρχισαν ὑβρίζοντες καὶ ἐτελείωσαν ξυλοκτυπούμενοι, καὶ ὅτι πλείστοι τῶν Νοκκερίων ἐφονεύθησαν. Ἡ γερουσία ἐτιμώρησε τοὺς ἐνόχους καὶ διέταξεν ἐπὶ δέκα ἔτη νὰ ἐμποδισθῶσιν οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἐν Πομπηίᾳ, ποιῆν αὐστηροτάτη διὰ τοὺς κατοίκους τῆς Πομπηίας· ἀποδεικνύει δὲ τὴν μεγάλην δημοτικότητα, ἣν παρ' αὐτοῖς ἔχαιρον τὰ θεάματα ταῦτα, ἡ συνήθεια, ἣν εἶχον νὰ ζωγραφῶσι πανταχοῦ μονομάχους, ὧν μέγας ἀριθμὸς ἐπὶ τῶν τοίχων εὐρίσκεται καὶ κατὰ διαφόρους στάσεις. Συνήθως παρίστανται παλαιότες, ἐνῶ ἐγγὺς αὐτῶν γέρον ἐν ἀποστρατεῖᾳ μονομάχος, ἐκ τῆς βράβδου τοῦ ἀναγνωριζόμενος, τακτοποιεῖ καὶ περισκοπεῖ τὴν πάλιν. Κάτωθι ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νικῶν αὐτοῦ. Διὰ τὸν στοιχειώδη τρόπον, καθ' ὃν αἱ σχεδιογραφίαι αὗται εἶναι κεχαραγμέναι, εὐκόλως κατανοεῖ τις, ὅτι δὲν εἶναι ἔργα καλλιτεχνῶν ἐξ ἐπαγγέλματος, βεβαίως δὲ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου ἢ παιδία θὰ ἦσαν οἱ πλουτίζοντες διὰ τῶν ἀριστουργημάτων των τοὺς τοίχους οὕτω. Τὰ παιδία, οἷς ἀφίνετο τεμάχιον ἄνθρακος ἢ κιμωλίας, ἐσχεδιογράφουν μονομάχον, ὡς σήμερον στρατιῶτην ἱχνογραφοῦσι, καὶ εἶναι ἀξιόπαρατήρητον ὅτι ὁ τρόπος καθ' ὃν καλλιτεχνῶσιν, οὐδόλως παρήλλαξεν. Ἡ μέθοδος ἡ αὕτη, στρατιῶται καὶ μονομάχοι ὁμοιάζουσι· γραμμὴ πάντοτε, κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον εὐθεία, παριστάσῃ τὸ μέτωπον καὶ τὴν ρίνα καὶ δύο στιγμαὶ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐμφαίνουσαι. Τινὰ ἐν τούτοις τῶν σχεδιογραφημάτων τούτων δὲν ἀποροῦσι κωμικῶν τινῶν διαθέσεων, συνιστῶ δὲ τοῖς ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς πίνακας τοῦ πατρὸς Garrucci τὴν ἀγέρωχον στάσιν καὶ τὸ κομπαστικὸν ὕφος τοῦ Ἀστεροπαίου τοῦ Νερονιανοῦ, ὑπερηφάνου ἀναμφιβόλως διὰ τὰς 33 καὶ ἑκατὸν αὐτοῦ νίκας (Πίναξ 11), καὶ πρὸ πάντων τὸν ἐγκώδη αὐχένα τοῦ Ἀχιλλεύως, τοῦ ἀνικητοῦ ἐπιλεγομένου (Πίν. 12), οὐτινος ἡ εὐσαρκία δεικνύει ἡμῖν ὅτι δὲν ἱσχυαίνε τις ἐν τῷ φοβερῷ ἐκείνῳ ἐπαγγέλματι.

Ἡ Πομπηία λοιπὸν ἦτο πόλις διασκεδάσεων, ὅπερ ἦτο γνωστὸν τοῖς γείτοσι, καὶ ὑποπτεύομαι, ὅτι πολλοὶ τῶν περίξ ἤρχοντο, ὡς οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν Κόρινθον ἐπορεύοντο, καὶ βεβαίως εἰς τῶν ἐπισκεπτῶν τούτων, μαγευθεὶς ὑπὸ τῶν

παντοειδῶν τέρψεων ἃς ἐν τῇ πόλει εὔρε, θά ᾗτο ὁ γράψας κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του τὰς λέξεις ταύτας, αἵτινες ἐπὶ τῶν τοίχων ἀνεγνώσθησαν «ἐνταῦθα ὁ τόπος εὐτυχῆς, hic locus felix est.» Ὁ ἐπισκέπτης ἐκεῖνος δὲν εἶχεν ἄδικον, ἡ δὲ Πομπηία ᾗτο τῷ ὄντι ἀξία τῆς ἐπωνυμίας ἣν εἶχον δώσει αὐτῇ τῆς Ἀφροδίτης ἀποικίας. Ἡ Ἀφροδίτη αὕτη θεοτὴς κυρία τῆς μικρᾶς πόλεως, ᾗτο ἡ φυσικὴ Ἀφροδίτη, καὶ, ἐπειδὴ εὐσεβέστατα ἐλάτρευον αὐτὴν, ὠνόμαζον αὐτὴν ἐνίοτε καὶ Πομπηϊανήν. Τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐπανευρίσκεται ἐπὶ τῶν δημοσίων μνημείων, καὶ ἐπὶ συχνότερον ἐν ταῖς τοῦ λαοῦ ἐπιγραφαῖς. Εἰς τῶν ἐξ αὐτοσχεδίου ἐκεῖνων καλλιτεχνῶν, περὶ ὧν πρὸ ὀλίγου ἔλεγον, καὶ οἵτινες πανταχοῦ μονομάχους ἰχνογράφουν, οὐδὲν κάλλιον εὐρίσκει πρὸς προστάσιαν τοῦ ἰχνογραφήματος αὐτοῦ ἢ νὰ καταδικάσῃ εἰς τὴν ὀργὴν τῆς πομπηϊανῆς Ἀφροδίτης τὸν τολμήσαντα αὐτὸ νὰ ἐγγίσῃ abia Venere pompeiana iradam qui hoc laeserit (1).

Δὲν θ' ἀπορήσῃ τις μανθάνων ὅτι πλεῖστον μέρος τῶν graffiti τούτων, τῶν εὐρεθέντων ἐν τοῖς εἰρεπίοις τῆς ἀποικίας τῆς Ἀφροδίτης, ἐχαράχθησαν ὑπὸ ἐρωτολήπτων. Ὁ Λουκιανὸς λέγει, ὅτι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔθος ὑπῆρχε νὰ γράφωνται ἐπὶ τῶν τοίχων αἱ τῶν ἐρώτων διακηρύξεις, καὶ τοιαῦται πολλαὶ ἐν Πομπηῇ ὑπάρχουσι, καὶ, τῆς ὀρθογραφίας ποικίλης οὐσης, εὐκόλον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐγράφησαν ὑπὸ προσώπων εἰς διαφόρους τῆς κοινωνίας τάξεις ἀνηκόντων. Τινὲς, ἵνα τὴν φιλτάτην αὐτῶν αἰνέσωσιν, ἀρκοῦνται δανειζόμενοι στίχους παρὰ τῶν ἐν φήμῃ ποιητῶν, παρὰ τοῦ Βιργιλίου, τοῦ Προπερτίου, τοῦ Ὀβιδίου μάλιστα, ὅστις ᾗτο ὁ τῶν ἐλαφρῶν ἐρώτων ζωγράφος, tenerorum lusor amorum, καὶ ὁ μᾶλλον παρὰ τοῖς νέοις ἀγαπητός. Οἱ στίχοι ἄλλοτε ᾗσαν ποιητῶν ἀπολωλότων σήμερον, φαίνονται δὲ μάλιστα πολλοὶ πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν μόνον συντεθέντες, τινὲς δὲ αὐτῶν κάλλιστα εἰσι πεποιημένοι ὡς πρὸς ἐπαρχίας στίχους. « Ἄ, ἀποθάνω, λέγει ὁ εὐτυχῆς ἐραστῆς, ἐὰν εὐχωμαι θεὸς ἄνευ σοῦ νὰ ὑπάρξω! Ah! peream sine te si deus esse velim! » — Βοηθήσατέ με οἱ ἐρωτόληπτοι! λέγει ὁ παρωργισμένος ἐραστῆς, θέλω νὰ συντρίψω τὰ πλευρὰ τῆς Ἀφροδίτης! Quisquis amat veniat, Veneri volo frangere costas! » Οἱ

ᾗττον πεπαιδευμένοι, οἱ ἀμαθεῖς, τὸ πλεῖστον δηλονότι μέρος, ἀρκοῦνται ὁμιλοῦντες πεζῶς, καὶ τοῖς συμβαίνει μάλιστα βάρβαρον πεζὸν λόγον νὰ ὁμιλῶσιν. Ἰδοὺ ἐπιγραφαὶ τινες ἐξ ἐκεῖνων, ἐν αἷς ἐν μεγάλῃ ἀφελείᾳ ἐκφράζουσι τὸν ἔρωτα ἢ τὴν ὀργὴν των. « Ἀγαπητῇ μου Σάββα, ἀγάπα με, σὲ παρκαλῶ. — Ἡ Νόνια χαίρειτ' ἐν φίλον τῆς Παγόρον. — Μήθη, ἡ τῶν σατυρικῶν δραμάτων ὑποκρίτρια, ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης καρδίας τὸν Χρῆστον. Εἴθε ἡ πομπηϊανὴ Ἀφροδίτη ἢ αὐτοῖς προστάτις, καὶ εἴθε ζήτωσι πάντοτε ἐν ἁμονίᾳ! — Ἀζελία, εἴθε νὰ ζήρῃ! — Ἡ Βίργουλα τῷ ἐκυτῆς φίλῳ Τερτίῳ εἶσαι ἀσχημότατος! Virgula Tertio suo: indecens es! »

Δύο τῶν ἐπιγραφῶν τούτων χρῆζουσιν ἰδιαίτερας μνείας, ἡ μὲν ὡς συζύγου, θαρβούντος ἐπὶ τῶν τοίχων νὰ γράφῃ, ὅτι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἀγάπα, Primus Massillam amo uxorem, ἡ δὲ ὡς ἀμυδρῶς καταδεικνύουσα ὀλόκληρον μικρὰν μυθιστορίαν. Δὲν εἶναι ἀληθῶς δυστυχῆς ἐρωμένος, ὁ ὑπὸ τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ ἐγκαταληφθεὶς, εἴτα δὲ ἐπανευρὼν αὐτὴν μετὰ πολλὰς ζητήσεις, καὶ γράφων ἐπὶ τοῦ οἴλου, ἐν ᾧ αὕτη κατοικεῖ, « Ἰδοὺ αὕτη! ἰδοὺ αὕτη! οὐδεμία πλέον ἀμφιβολία! ἡ Ῥώμυλα κατοικεῖ ἐδῶ μετὰ τινος κακούργου; Tenimus, tenimus! res certa! Romula hic cum scelerato moratur! »

Κατανοεῖ τις ὅτι ἀδύνατόν μοι τὸ πᾶν νὰ σημειώσω, ἀφοῦ μάλιστα δὲν θέλω νὰ καταχρασθῶ τῆς ἀδείας, ἣν τῇ λατινικῇ δίδουσι νὰ δεικνύῃ καποτε τὸ πρόσωπόν της. Ἐὰν ἐτόλμων νὰ θέσω πρὸ τῶν ὀρθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου τὰς ἐκδεδιητημένας ταύτας ἐπιγραφάς, κάλλιστα συμφωνούσας ταῖς ζωγραφίαις τοῦ μυστικοῦ μουσείου, θὰ ἐδίδον αὐτῷ, φοβοῦμαι, κακίστην ἰδέαν τῆς ἠθικότητος τῶν κατοικοῦντων τὴν Πομπηϊαν, καὶ ἀτυχῶς ἡ ἰδέα αὕτη θὰ ᾗτο ὀρθή. Ἐπεστήριζον γενικῶς τότε, ὅτι τὰ ᾗθη ᾗσαν ὑγιέστερα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἢ ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Πλίνιος ἀρέσκονται ἐπαινοῦντες πανταχοῦ τὸν ἐντιμον καὶ ἀπλοῦν βίον, ὃν ἔζων ἐν ταῖς ἰταλικαῖς πόλεσι, καὶ φαίνεται, ἀκούοντων ἡμῶν αὐτῶν, ὅτι ἐν ἡ Ῥώμῃ ὑπῆρχεν ἡ ἐστίς ὅλων τῶν κακιῶν, ἡ ἀρετὴ ἤρχιζεν εὐθὺς μετὰ τὸν τοῦ Σεργίου περίβολον. Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι ἐν τῇ γνώμῃ ταύτῃ εἰσεχώρησε καὶ τι τῆς ιδέας, ἣν ἔχομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι πανταχοῦ, ὅπου δὲν εἴμεθα, ἠθέλωμεν εἶσθαι κάλλιον. Ὅπως δὴποτε ἡ γνώμη αὕτη δὲν ᾗτο ἀληθὴς ὡς πρὸς τὴν πόλιν, ἣν τῇ

(1) Οὐδὲν παραλλάττω ἐκ τῆς βαρβάρου ταύτης λατινικῆς. Εὐκόλως ἀναγνώριζει τις ἐν τῇ λέξει abia ἀντὶ habeat τὸ ἰταλικὸν σχῆμα abbia.

στιγμή ταύτη σπουδάζομεν, καθότι εἶναι μὲν δυνατὸν, ὅτι οὐδόλως εὐρισκῇ τις τὴν ἀρετὴν ἐν Ρώμῃ, ἀλλ' εἶναι καὶ βέβαιον, ὅτι δὲν ὄφειλέ τις ἐπίσης νὰ ζητῇ αὐτὴν ἐν Πομπηίᾳ. Ἡ χάρις αὕτη πόλις ἔκειτο ἐν μαγικῇ χώρᾳ, ἐν ἣ τὸ πᾶν φέρει πρὸς τὴν ἡδυπαθειαν, ἐν ἣ « ἡ λεία τῆς παιδείας λαμπρῶν, τὸ εὐκρατον τοῦ ἀέρος, οἱ στρογγυλοῦμενοί τύποι τῶν ὁρέων, αἱ εὐκαμπεῖς κυρτώσεις τῶν ποταμῶν καὶ τῶν κοιλάδων, ὡς μυρία διὰ τὰς αἰσθήσεις χρησιμεύουσι γοητεῖαι, τὸ πᾶν ἐπὶ ἀναπαύουσαι, οὐδὲν δὲ προσβάλλουσαι. » Ἦτο γαίτων τῆς Νεαπόλεως, ἣν ἤδη ὀκηρᾶν Νεάπολιν ἀπεκάλουν, otiosa Neapolis, καὶ ἦτις ἐδικαίου τὸ γνωρίζον, ὅτι ἡ ἀργία τῶν κακίων ἢ μῆτηρ ἔκειτο δὲ κατ' ἀντικρυ τῆς Βαίτας, τοῦ ὠραιότερου τοῦ κόσμου μέρους, ἀλλὰ καὶ τοῦ μᾶλλον διεσπαρμένου, τῆς Βαίτας, περὶ ἧς ὁ Μαρτιάλης λέγει, ὅτι εἰσέρχοντο ἐν αὐτῇ Πηνελόπει, Ἑλένη δὲ μόνον ἐξέρχοντο. Τὸ πᾶν λοιπὸν συνήνοστο, ἵνα τὸν τόπον ἐκείνον καταστήσῃ κατοικίαν τῇ ἀρετῇ ἐπικινδυνον, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ μετὰ τῶν μνημείων ἀποδεικνύουσιν ἡμῖν, ὅτι ἡ Πομπηία δὲν εἶχεν ἀντιστῆ ταῖς ἰσχυραῖς ἐκείναις τοῦ κλίματος καὶ τοῦ παρὰδείγματος γοητείας.

II.

Εἰ καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου τῶν Πομπηϊκῶν εἰς τέρψεις κατεδαπανᾶτο, ὑπελείπετο ἐν τούτοις αὐταῖς ὀλίγος διὰ τὰς ὑποθέσεις. Κατὰ πάντα ἐνικυτὸν ἡ ἐκλογὴ τῶν δημοσίων λειτουργῶν ἀπέσπα αὐτοῦς ἐκ τῶν συνήθων αὐτοῖς διασκευάσεων, καὶ ἐνησχολοῦντο εἰς τὰ περὶ ταύτης μετὰ ζωρότητος, εἰς ἀπορίαν ἐμβαλλούσης. Εἰ δὲ καὶ αἱ δικασεῖς αὐτῶν ἦσαν ὑπὲρ τὸ δέον διὰ τὰ θεάματα καὶ τὰς ἡδονάς, αἱ ἐπιγραφαὶ μ' ὅλα ταῦτα μανθάνουσιν ἡμᾶς, ὅτι δὲν παρημέλουν ὀλοτελῶς τὴν κυβερνήσιν τῆς μικρᾶς τῶν πόλεως.

Θὰ ἐκπλήξω, φοβοῦμαι, πολλοὺς, βεβαιῶν ὅτι ὑπῆρχε πολιτικὴ τις κίνησις καὶ μεγάλη δημοτικὴ ἐλευθερία ἐν πόλει τῆς Καμπανίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν πρώτων καיסάρων, ὅπερ δὲν ὑποτίθεται συνήθως. Τοῦ λόγου προκειμένου περὶ τῆς βωμακτικῆς διοικήσεως κατὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ πάντες ἔχουσι πρὸ τῶν ὁμμάτων τὴν ἰδέαν δυσφορήτου δεσποτισμοῦ καὶ βαρυστάτης συγκεντρώσεως. Συγχέουσι τοὺς τόπους καὶ τοὺς χρόνους, καθότι ὁ δεσποτισμὸς ἐν μόνῃ τῇ Ρώμῃ ὑπῆρχεν, ἢ δὲ συγκεντρώσει βραδυτέρον ἔρχισεν. Ἡ Ρώμη,

τὸν κόσμον νικήσασα, μετεχειρίσθη αὐτὸν ἡττον σκληρῶς, ἢ ὅσον νομιζέται· ἀνεύσπλαγχνος κατὰ τὴν πάλιν, ἀπεκαθίστατο ἐπεικὴς μετὰ τὴν νίκην, ὁπόταν ἡδύνατο ἄνευ κινδύνου νὰ ὑπάρξῃ τοιαύτη· εἶχε δὲ ἀκούσαν πολιτικὴν εὐφυάν, ὅπως μὴ ἀγαπᾷ τὰς ἀνωφελεῖς αὐστηρότητας. Γενικῶς, παρὰ τῶν ὑποταχθέντων λαῶν τὰς θυσίας μόνον ἐκείνας ἐζήτησεν, ὅσαι ἀναγκαῖαι ἦσαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κτήσεών της· ἀφῆκεν αὐτοῖς τὰ ἥθη αὐτῶν καὶ τὴν θρησκείαν· περιποιήθη τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν, ὑστάτην τῶν ἡττημένων παρηγορίαν, ἐτίμησε δὲ τὰς ἀναμνήσεις των.

« Σεβίσθητε τὰς δόξας τοῦ παρελθόντος, ἔγραψε Πλίνιος ὁ νεώτερος πρὸς τινὰ διοικητὴν ἐπαρχίας, καὶ τὸ γῆρας ἐκείνο, τὸ τοὺς ἄνδρας σεβασμίους καθιστῶν ἱσρὰς δὲ τὰς πόλεις. Λαμβάνετε πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχιότητα, τὰς ἀνδραγαθίας καὶ αὐτοὺς τοὺς μύθους. Μὴ προσβάλλετε πώποτε τὴν φιλοτιμίαν οἰουδήποτε. » Ἡ κυριαρχία ὅθεν τῆς Ρώμης δὲν ὑπῆρξεν ἐπὶ τοσούτον ἐπιβαρὴς, ὡς συνήθως ἡ τοῦ ξένου, καθότι γνωρίζουσα ὅτι ἀδύνατον καθίσταται νὰ κυβερνήσῃ τις τὸν κόσμον αὐτοῦ ἀκουσίως, ἐζήτει ἀνεπικισθήτως κατὰ πολὺ νὰ πείτῃ αὐτὸν ἵνα δεχθῇ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς, οὐδαμοῦ δὲ κατέστρεψεν ὅπως καταστρέψῃ, οὐδαμοῦ δ' ἐπίσης κατέρριψεν ὅ,τι ἡδύνατο ἀκινδύνως νὰ διατηρηθῇ. Διελύσασα πανταχόσε τὸν ἐθνικὸν βίον, διατήρησε κατὰ τὸ δυνατόν τὸν δημοτικὸν ὄνπερ οἱ λαοὶ ὑπέροπου ἡγάπων, καὶ νομίζω, ὅτι πολλοὶ αὐτῶν, παρ' οἷς ὁ ἐθνικὸς βίος δεσμὸς οὐχὶ τόσον ἐσθραγμένος ἦτο, κατ' ἐλάχιστον μόνον θὰ ἠσθάνθησαν τὴν κατὰ κτησιν. Ἐν ταῖς ἡττον καλῶς βλεπομέναις χώραις, αἱ πόλεις ἐξηκολούθησαν ν' αὐτοδιοικῶνται, τῶν λαμβανομένων ἀποφάσεων μόνον καὶ τῶν ἀφ' ἐαυτῶν ἐκταῖς ἐπιβαλλομένων δαπανῶν διὰ τὰ μνημεῖα καὶ τὰς ἐορτάς των ἐπιδοκιμαζομένων ὑπὸ τοῦ βωμαίου διοικητοῦ, ὅπερ, βαρμὸς σχεδὸν εἶναι τῆς ἐλευθερίας, ἣν χαίρονται οἱ ἄλλοι ἡμῶν τῆς σήμερον. Ἦσαν ὅμως καὶ πολλαὶ πόλεις, μὴ ὑποβαλλόμεναι εἰς τὴν ἐπιτήρησιν ταύτην, καὶ ἐχάλουν ταύτας πόλεις ἐλευθέρως, καὶ ἦσαν τῷ ὄντι τοιαῦται, δυνάμεναι νὰ ἐχῶσι τοὺς οὐς ἐβούλοντο νόμους, μὴ δεχόμεναι βωμακτικὴν φρουρὰν, μηδένα δὲ φόρον ἀποτίουσαι. Ἡ Ρώμη ἐπῆρέχεσεν αὐτάς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς κατακτήσεως, μόνον ἵνα θέσῃ τὴν ἰσχὴν εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἀριστοκρατίας, ἀπιστοῦσα ἐκ πείρας

τῷ εὐκινήτῳ τῶν ἐκ λαοῦ κυβερνήσεων, τούτου δὲ γενομένου, ἀφῆκεν αὐτάς ἐλευθέρας νὰ κυβερνηθῶσιν ὡς ἐνόουν τοῦτο.

Ἡ Ῥώμη λοιπὸν δὲν ἔσχεν, ὡς ὑποθέτουσι, τὴν παιδαριώδη ἐκείνην μανίαν, τὸ πᾶν νὰ θέλῃ νὰ τακτοποιῇ, τὸ πᾶν νὰ καταστρέφῃ, ἵνα τὴν εὐχαρίστησιν ἔχῃ τὸ πᾶν ν' ἀνανεοῖ, μηδὲν δ' ὅπερ αὐτὴ δὲν ἔπραξε νὰ ὑποφέρῃ. Τὸ παράπαν δὲν προσεδάλλετο, ἄρχοντας βλέπουσα ἐν Ἀθήναις, δημόχους ἐν Νεαπόλει, συφφέτας δὲ (ἄρχοντας suffètes) ἐν Καρχηδόνι· ἄφινε τῇ Σικελίᾳ τοὺς νόμους τοῦ ἱερόνου καὶ διώκει τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὰς τῶν Πτολεμαίων διατάξεις. Κατ' οὐδὲν ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ τῷ κόσμῳ σύνταγμα προσόμοιον, οὐδόλως δ' ἐπειράθη, πρὸς γενικὴν ἔνωσιν λαῶν, νὰ φέρῃ βιαίως φυλὰς ποικίλας καὶ διαφερούσας. Ἡ ἔνωσις αὕτη ἔλαβε χώραν ἐν τούτοις, ἀλλὰ δὲν θὰ ἦτο δύσκολον ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι ἄνευ οὐδεμιᾶς βίβης ἐγένετο αὕτη, ὅτι οἱ νενικημένοι ἐπόθουν αὐτὴν πλέον τῶν νικητῶν, καὶ ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον μᾶλλον τῶν ὑπηκόων, ἢ τοῦ κυράρχου.

Οἱ λαοὶ τὸ κατ' ἀρχὰς ἡσθάνθησαν τοιαύτην συμπαθειαν πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ὥστε πλείστοι ἐξ αὐτῶν, βλέποντες ὅτι ἀδύνατον νὰ πνίξωσιν αὐτήν, παρεκάλεσαν τὴν Ῥώμην νὰ προστατεύσῃ αὐτοὺς κατ' ἑαυτῶν. Οἱ Γερμανοὶ, οἱ Ἰνσυβριανοὶ, οἱ Ἑλβετοὶ καὶ ἄλλοι τινες λαοὶ βάρβαροι τῆς Γαλτίας ὤρισαν, μετ' αὐτῆς συνηκολογούντες, ὅτι οὐδενὶ αὐτῶν ἤθελε δώσει τὸ πολιτικὸν δικαίωμα, καὶ ἂν ἐζήτουν αὐτό· ἐπὶ τοσοῦτον ἡσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀναξίους ν' ἀντισταθῶσι μόνον ἐκείνῃ τῇ ὁρμῇ! Οἱ ὅροι ἐκείνοι ὑπῆρξαν μάταιοι, καὶ πανταχόθεν ἐθεάθησαν οἱ ἡττημένοι ἐγκαταλιμπάνοντες μεθ' ὁρμῆς παρὰ δόξου τὰ ἐθνικὰ τῶν ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους, ἐγκαταλιμπάνοντες τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, τὸ τελευταῖον πρᾶγμα, ὅπερ λαὸς τις λησμονεῖ, ἵνα τὴν τοῦ νικητοῦ προσδεχθῶσιν. Εἰδὸς τι ὕθεν ταυτότητος ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου ἀποκατέστη κατὰ τὰ τέλη τῆς δημοκρατίας, δέον πλὴν σημειώσεως, ὅτι τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῆς ἐξ ἰδίων τῶν λαῶν ὁρμῆς, ἢ τῆς παρεμβάσεως τῆς ἐξουσίας. Ἡ Ῥώμη, τοῦναντίον, προσεπάθησεν ἐπὶ τινα καιρὸν ν' ἀντιστῇ, τῆς ὑπερφανείας αὐτῆς προσβαλλομένης ἐκ τῶν ἀδεξίων ἐκείνων μιμήσεων δι' ὧν οἱ νενικημένοι ἐφαίνοντο θέλοντες μέχρις αὐτῆς ν' ἀνυψωθῶσιν. Ἐν παραδείγματι, ἀντὶ νὰ ἐπιβάλῃ τῷ κόσμῳ τὴν γλῶσ-

σαν αὐτῆς, γνωρίζομεν ὅτι μεταχειρίζετο αὐτὴν ὡς ἀνταμοιβὴν προνομιοῦχον τῶν ἐθνῶν, ἃ ἤθελε ν' ἀνταμοιβῇ, ἐκώλυε δ' αὐτὴν τοῖς μὴ φαινομένοις αὐτῇ ἀξίσις. Βραδύτερον, ὁπόταν ὁ ῥοῦς τῶν πραγμάτων ἀνωφελεῖ, ἐποίησε τὰς διακρίσεις ταύτας, ὁπόταν πανταχόσε τὴν τῆς Ῥώμης κυβερνήσιν ἀντέγραψαν, ὁπόταν ὁλόκληρος ἡ Δύσις τὴν γλῶσσαν αὐτῆς ὠμίλησεν, ἢ ἀλληλογραφία τοῦ Πλινίου καὶ Γραϊανοῦ δεικνύει, μεθ' ὁποίων ἐπιφυλάξεων οἱ τίμιοι ἡγεμόνες, κατ' οὐδὲν θέλοντες ν' αὐξήσωσι τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βλάβῃ τῶν ἐγγυρίων ἐλευθεριῶν, σέβονταί τοὺς ἰδιαιτέρους νόμους καὶ τὰ ἐξαιρετικὰ προνόμια πάσης πολιτείας.

Ἡ Ῥώμη λοιπὸν δὲν πταίει διὰ τὴν ἀφομοίωσιν τὴν ἐπιβαλλομένην τότε τῇ αὐτοκρατορίᾳ, γενομένην ὅτε μὲν ἄνευ αὐτῆς, ὅτε δὲ ἀκουσίως αὐτῆς. Οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες προσεπάθησαν νὰ ἐγκαταστήσωσι τὴν ἀφομοίωσιν μόνον ἐν τοῖς πράγμασιν, ἐν οἷς ἀληθῶς ἀναγκαῖα, καὶ ὧν ἄνευ ἐν μέγα ἔθνος ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ. Συνεκέντρουν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν τὴν πολιτικὴν διεύθυνσιν τῶν υποθέσεων καὶ τὴν στρατηγείαν τῶν στρατῶν, τὸ νόμισμα μόνον τὸ φέρον τὸ ὁμοίωμα τοῦ Καίσαρος ἄφινον νὰ κυκλοφορῇ, ἤθελον νὰ ἐξελέγχωνται τὰ ἐν χρήσει μέτρα ὑπὸ τῶν τῆς Ῥώμης ἀγορανόμων ἐν τῷ δοκιμαστηρίῳ τοῦ Καπιτωλίου, δὲν συνεχώρουν παντάπασιν εἰς τὰς γείτονας, πλὴν ἐχθράς πρὸς ἀλλήλας, πόλεις νὰ διαλύωσι διὰ τῶν ὅπλων τὰς ἑαυτῶν ἐριδας, ὡς πρὶν αὐτῶν συνεθίζετο, ἀλλ' ἐγίνοντο αὐτοὶ κριταὶ τῶν διαφωνιῶν των, τακτοποιοῦντες αὐτάς ἄνευ ἐφέσεως. Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν των διοίκησιν, κατ' ἐλάχιστον παρενέβαινον, καὶ τοῦτο ὅταν ἡ παρέμβασις αὕτη ἀναγκαῖα ὑπῆρχε. Δὲν διίσχυρίζομαι ὅτι αἱ πόλεις πᾶσαι τῶν αὐτῶν ἐτύγχανον ἐλευθεριῶν. Ἡ τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας ἐπιτήρησις καὶ τοῦ πληρεξουσίου αὐτῆς, προσεάρχου ἢ ὑπάτου, ἐξετείνεται ἐπ' αὐτῶν μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος αὐστηρότητος, καθόσον ἦσαν πλέον ἢ ἥττον ἀπομεμακρυσμένοι τῆς πρωτευούσης ἢ τῆς Ἰταλίας, κατὰ τὰ δικαίωματα ἃ ἔλαβον ἐπὶ τῆς κατακτήσεως ἢ τῆς ὑποταγῆς των· ἀλλὰ πᾶσαι σχεδὸν, ἰσοπόλεις, ἀποικίαι, ἐλεύθεραι πόλεις, ὁμόσπονδοι ἢ ὑποτελεῖς, ἐκυβερνῶντο διὰ τῶν νόμων αὐτῶν, πᾶσαι ἐξέλεγον τὰς ἀρχάς των, πᾶσαι ἐνήργουν αἱ ἰδίαι τὰς υποθέσεις αὐτῶν, καὶ δυνατόν εἶπεν, νομίζω, ὅτι σπανίως ὁ κόσμος ἀπῆλκυσε τοσαύτης δημοτικῆς ἀνεξαρ-

τησίας ὄσης ἐπὶ τοῦ δεσποτισμοῦ τῶν καισάρων.

Ἡ Πομπή, ἀποικία οὐσα ῥωμαϊκὴ, ὥφειλε νὰ ᾔηται μία τῶν μᾶλλον εὐνοουμένων. Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς διοίκησιν, ἀπῆλθεν ἐλευθερίας ἄνευ ὁρίων, ἐκπληττόμεθα δὲ λίαν ἡμεῖς οἱ νομίζοντες ὅτι ἀδύνατον τὸ ζῆν, εἰμὴ εὐρίσκόμεθα ὑπὸ τὰ ὄμματα καὶ τὴν πάντοτε φανεράν προστασίαν τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, βλέποντες τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν μηδένα ἔχουσαν ἐκεῖ ἀντιπρόσωπον. Κατ' οὐδὲν, φαίνεται, ἔμελλεν αὐτοῖς περὶ τούτου ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἡσθάνετο ποσῶς τὴν ἀνάγκην νὰ στέλλῃ τινα, τῶν κατοίκων μηδεμίαν ἔχοντων ἐπιθυμίαν ἵνα δεχθῶσιν αὐτόν. Αἱ μόναι ἀρχαί, ὧν τὰ ἔχνη εὐρίσκει τις ἐν Πομπή, εἶνε δημοτικαὶ ἀρχαί. Δὲν εἶναι πολυάριθμοι· ἡ τῶν ἰσοπόλεων διοικήσεις ἦτο ἀπλουστάτη, μὴ ἀγαπῶσα νὰ περιπλέκῃ τῶν ὑποθέσεων τὴν πορείαν διὰ ποικιλοειδῶν ὑπαλληλιῶν. Ἡ βουλευτικὴ δύναμις ἀνῆκεν εἰς γερουσίαν ἐκ μελῶν ἑκατὸν, δεκαδάρχων καλουμένων, τὰ ἐπίσημα τῆς πόλεως ἐμπεριέχουσαν πρόσωπα, περιβεβλημένην δὲ τὰ αὐτὰ καθήκοντα τῆς γερουσίας τῆς Ῥώμης, ἥς τὸ ὄνομα ἐπόθει νὰ λαμβάνῃ, καὶ ἐπειρᾶτο νὰ μιμῆται τὴν μεγαλοπρέπειαν. Ἡ ἐκτελεστικὴ δύναμις ἦτο εἰς χεῖρας μικροῦ ἀριθμοῦ ἐτησίων ἀρχῶν, ἐξ ὧν αἱ μὲν *duumviri jure dicundo* ἐκαλοῦντο, τὸ δ' ὄνομα τῶν δεικνύει τὰ καθήκοντά των. Ἦσαν δύο, ὡς οἱ ὑπατοὶ τῆς Ῥώμης, προήδρευον, ὡς αὐτοὶ τῆς γερουσίας, καὶ ἔτι πλέον, τὴν δικαιοσύνην ἀπέδιδον. Κάτωθεν τῶν δυάρχων, δύο ἀγορανόμοι ἦσαν ἐπιφορτισμένοι τὰ τῆς ἐπιτηρήσεως τῶν ἀγορῶν, τῆς συντηρήσεως τῶν δημοσίων μνημείων, τῆς φυλάξεως τῶν ὁδῶν καὶ τῶν πλατειῶν· κάτωθεν δὲ τούτων ἔτι, δύο ταμίαι διώκουν τὰ δημόσια εἰσοδήματα καὶ ἐπεστάτου τῶν δαπανῶν. Πάντες οὗτοι ἦσαν αἱ συνήθεις ἀρχαί τῆς τῶν Πομπητῶν δημοκρατίας, ὡς ἡρέσκετο νὰ ἐπικαλεῖται, καὶ κατ' ἔτος ἐδιορίζοντο.

Ἰππῆρχον καὶ ἄλλαι, ἃς ἐξαιρετικαὶ περιστάσεις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναγκάζει καθίσταν. Κατὰ πενταετίαν ἐγίνετο ἡ καταγραφὴ τῶν πολιτῶν ἐν ὅλῃ τῇ αὐτοκρατορίᾳ, καὶ ἡ ἐπίσημος ἐκείνη στιγμή ἐορτάζετο διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ὥραιων διασκεδάσεων. Ἐν Ῥώμῃ ἡ καταγραφὴ ἐγίνετο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, διαδόχου τῶν ἐκτιμητῶν (*censores*) τῆς δημοκρατίας· ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὁμοίως, ἐν αἷς ἡ δημοτικὴ κυβέρνησις δὲν ἡρέσκετο ν' αὐξάνῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν

ὑπηρετούντων αὐτῇ ὑπαλλήλων, δὲν ἐπλαττον ἐν τῇ περιστάσει ἐκείνῃ ἰδιαίτερας ἀρχάς, ἀλλ' ἐνεπιστεύοντο τὸ ἔργον τοῦτο τοῖς ἐν ἐνεργείᾳ δυάρχοις, οἵτινες, ὡς νέας ἐκτελοῦντες λειτουργίας, νέον ἐλάβανον ὄνομα. ἵνα φαίνεται ὅτι ἡ ἐξαίρουσα ὑπουργία, δι' ἥς περιεβάλλοντο, κατὰ πενταετίαν μόνον ἐπανήρχετο, προσέθετον τῷ κοινῷ αὐτῶν τίτλῳ τὸν τοῦ *quinquennalis*, καὶ ἦτο μεγάλη τιμὴ νὰ ὀνομασθῇ τις κινκηνάλιος. Αἱ λειτουργίαι αὐτῶν δὲν συνίσταντο μόνον εἰς τὸ καταγράφειν τοὺς πολίτας· ὡς οἱ ἐκτιμηταὶ ἐν Ῥώμῃ, προσδιώριζον τὸν κατάλογον τῆς γερουσίας, ἐν ᾗ πρῶτον μὲν ἀπέστελλον τὰς παυσάμενας ἀρχάς, εἶτα δὲ τοὺς πολίτας, οὓς ἀξίους ἔκρινον τῆς τιμῆς ταύτης. Ἦσαν δὲ ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέγωσιν οὓς ἐπρωτίμων συμμορφούμενοι εἰς τὰς τοῦ νόμου ἀπαιτούμενας διατυπώσεις, ἃς τινας γινώσκωμεν. ἵνα ἐκλεχθῇ τις δεκάδάρχος, κατὰ τὸν νόμον ὥφειλε νὰ ᾔηται ἡλικίας τινος, τριακονταετῆς ἐπὶ Καίσαρος, εἰκοσιπενταετῆς ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου. Ὁ νόμος ἀπῆτησε βραδύτερον περυσίαν τινὰ, διαφέρουσαν ἀναμφιέκτως κατὰ τὰς πόλεις· ἐν Ῥώμῃ, π. χ. 400,000 σεστέρσια (20,000 φράγκων) ἦσαν ἀρκετά· ἀπέκλειε δὲ ἰσχυρῶς τοὺς χρεωκόπους, τοὺς ἐπὶ αἰσχυρότητι καὶ ἀτιμῇ καταδικὰς παθόντας ἢ τοὺς ἐπαγγέλματα ἐπαγγεληθέντας ἄτινα ἄτιμα ἐθεώρουν, ὡς ἐν παραδείγματι, τοὺς κωμωδοὺς καὶ τοὺς τὰς σωρείας τῶν ἀθλητῶν προάγοντας. Ὡς πρὸς τοὺς τῶν παλλικίδων ἐμπόρους, τοὺς δημοσίους κήρυκας, τοὺς τῶν ἐπικηδείων τελετῶν ὑπαλλήλους, ἡδύνατο νὰ ὀνομάσωσιν αὐτοὺς, ἐπὶ τῷ ὄρῳ ὅμως ὅτι ἤθελον ἐγκαταλείψει τὸ ἔργον των. Τοῦ καταλόγου γενομένου, οἱ *quinquennales* ἐχάρασσον αὐτὸν ἐπὶ χαλκοῦ, ὃν ἔθετον ἐν τόπῳ καλῶς βλεπομένῳ τῆς ἀγορᾶς, ἐν ᾗ οἱ πάντες ἡδύνατο ν' ἀναγνώσωσιν αὐτόν, ἐπικαλούμενον πῖνακα τῆς φυλῆς ἢ φρατρίας *album curiae*. Ἡ τύχη διεφύλαξεν ἡμῖν τὸν πῖνακα τοῦ Κανυσίου, μνηθᾶνοντος ἡμᾶς κατὰ ποῖον τρόπον ἐσχηματίζετο ἡ γερουσία τῆς μικρᾶς ταύτης πόλεως. Ὁ πῖναξ οὗτος περατοῦται διὰ τῶν ὀνομάτων νέων τινῶν (*praetextati*), τέκνων μεγάλων οἰκογενειῶν, οἷς ἐχορήγουν τὸ δικαίωμα τοῦ παρίστασθαι κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς γερουσίας, ἵνα γνωρίσωσιν ἐνωρίτερον τὰς ὑποθέσεις, ὧν βραδύτερον ὥφειλον νὰ λάβωσι μέρος, δεκάδάρχου ὄντος ἐν προσδοκίᾳ καὶ διαδοχῇ. Εἰκοσιπέντε ὑπῆρχον ἐν Κανυσίῳ πρὸς οὓς ἀπέδωκαν τὴν τιμὴν ταύτην. Ἐπὶ

κεφαλῆς τοῦ πίνακος, πρὸ τῶν ὀνομάτων τῶν δεκαδάρχων, εὐρίσκεται ἀριθμός τις ἐπισήμων προαύπων, τὸν τίτλον φερόντων τῶν προστατῶν ἢ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς πόλεως (patroni civitatis), καὶ καθ' ὅλας τὰς ἄλλας ἰσοπόλεις ὑπαρχόντων, δύο εἰδὼν μάλιστα διαφόρων. Οἱ μὲν ἦσαν ἀρχαῖοι ὑπάλληλοι ἐν τιμῇ διαδραμόντες τὸν κύκλον τῶν δημοτικῶν ἀξιωματίων, ὑπάρξαντες δὲ πολλάκις δεκάδραχοι ἢ *κικκεντάλιοι* εἶχον προσελεύσει κατὰ τὰς θέσεις ταύτας τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν τῆς μικρᾶς δὲ πόλεως μὴ ἔχουσας πλέον ἀξιώματα νὰ δώσῃ αὐτοῖς τοῖς ἀπενέμετο ὁ τίτλος οὗτος τοῦ patronus, μεθ' ὃν οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχε, καὶ ὅστις ἐποίει αὐτοῦς ἀναμνηστικῶς τοὺς πρώτους τῆς ἑαυτῶν χώρας. Οἱ δ' ἄλλοι μεμακρυσμένους μᾶλλον σχέσεις εἶχον μετὰ τῆς ἰσοπόλεως, ἀλλ' ἦσαν ἐπιβροῆς πρόσωπα, τῷ αὐτοκράτορι προσεγγίζοντα, δυνάμενα δὲ ἐν σπουδαίαις ὑποθέσεσι χρῆσιμα κατὰ πολὺ νὰ φανῶσιν· ἀντεπροσώπευον, οὕτως εἰπεῖν, παρὰ τῇ κεντρικῇ ἐξουσίᾳ τὰ συμφέροντα τῆς πόλεως, ὁσάκις ταῦτα ἠπειλοῦντο, πρὸς ἀνταμοιβὴν δὲ τῶν πρὸ αὐτῶν ἐλπίζομένων ὑπηρεσιῶν, ἐπλήρουν αὐτοὺς τιμῶν ἐκ προτέρου, τὸ δ' ὀνομάζον αὐτοὺς ψήφισμα συνετάττετο διὰ τῶν κολακευτικωτέρων ἐκφράσεων, πρεσβεία δὲ τις ἐπίσημος ἀπεστέλλετο ἐπιφορτισμένη νὰ τοῖς ἐγχειρίσῃ αὐτὸ καὶ νὰ ἐπιστατήσῃ εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ των χάραξιν τοῦ (1).

(Ἐπεται ἡ συνέχεια.)

Κ. Ι. ΠΑΡΗΛΟΓΟΙΣ.

ΚΥΝΗΓΙΟΝ ΕΛΕΦΑΝΤΩΝ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Alexandre Dumas.)

Ἐγνώρισα — ἐξαίρεσι τῆς κλοπῆς καὶ τῆς δολοφονίας — τὸν τύπον τοῦ κόμητος Ὁρατίου τοῦ μυθιστορηματό μου, ἡ Παυλίνα. Ἦτο δ' οὗτος τριακοντούτης, ὠχρὸς, λεπτός, κατεχόμενος ὑπὸ

(1) Εὐρέθη ἐν Ῥώμῃ, ἐπὶ πλακῶν χαλκοῦ, ψήφισμα τῆς μικρᾶς πόλεως τοῦ Φερέντου, ὀνομαζούσης ἑαυτῆς patronum τὸν Πομπώνιον Βάσσον, καὶ ἴσως εἶναι τὸ ἀντίτυπον τὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Βάσσου τεθέν. Ἄλλως τε οἱ patroni οὗτοι δὲν ἦσαν πάντοτε μεγάλα πρόσωπα. Αἱ μεγάλα πόλεις ἐξέλεγον γερουσιαστὰς καὶ ὑπατικούς, αἱ μικρότεροι δὲ ἤρχοντο λαμβάνουσαι χιλιάρχους ἢ ἐπὶ ἑλάσσονας. Ὑπάρχουσι πρὸς τούτοις παραβιγνήματα, ὅτι καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ περιεβλήθησαν τὸ ἀξίωμα τοῦτο.

μικροῦ νευρικοῦ βηχὸς, αὐξανομένου ὁσάκις ἤσθανετο οἰανδήποτε συγκίνησιν. Ἦς τινος ὁ βῆξ ἐκεῖνος, ἐν τέλει, ἦτο τὸ μόνον ἐξωτερικὸν σημεῖον. Ἦτο, κατὰ τὸν καθημερινόν του βίον, φιλήδονος ὡς ἀνατολίτης, καὶ ἡδυπαθὴς ὡς σιβαίτης· ἀλλὰ κατ' ἐξαίρετικάς περιστάσεις, ἐγκρατὴς καὶ σκληρὸς ὡς ποιμὴν τῆς Σαβίνης, μὴ εὐρίσκων οὐδέποτε ἀρκούντως μαλακὰ προσκεφάλαια, ἀνάκλιντρα ἀρκούντως ἐλαστικά, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ καπνίσῃ τὸν ναργιλὲν ἐν τῇ αἰθούσῃ μου, καὶ μ' ὅλα ταῦτα διανύων μιᾷ ὁρμῇ πεντήκοντα λεύγας ἀπὸ βυτῆρος, κατακλινόμενος ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς γῆς, ἀψηφῶν τὸν τε καύσωνα καὶ τὸ ψύχος, ὡς ἂν οὐδεμίαν ἐπὶ ῥοίαν εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ τε καύσων καὶ τὸ ψύχος· τέλος, εἶχε, τὸ ἐπαναλαμβάνω, ἐκτὸς τοῦ ἐγκλήματος, τὸ παρὰδοχὸν ἐκεῖνο σύνθεμα τῶν ὑπερβολῶν, ὅπερ ἐπειράθην νὰ ζωγραφίσω ἐν τῷ συζύγῳ τῆς Παυλίνας — καὶ μ' ὅλα ταῦτα δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω ὅτι δὲν ἦτο οὐδ' ἔμπορος τῶν μαύρων, ὡς ὁ ἱάκωβος Μυνιέ, ἡ πειρατὴς ὡς ὁ Λάρας.

Σπανίως ἤκουες αὐτὸν ὁμιλοῦντα περὶ ἠθικῆς ἢ φιλοσοφίας. Ἐλεγεν ὅτι ταῦτα τὸν ἐστενοχόρουν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐφοβείτο ἢ τὴν ἀνίαν. Ὅτε δὲ ἡ ἀσθένεια αὕτη, ἣν ὠνόμαζε καρκίνον, κατελάμβανεν αὐτὸν, ἀλλαγὴν ἔκαμνε ἀπὸ τοῦ καπνοῦ εἰς τ' ὅπιον, καὶ, ὁσάκις τ' ὅπιον ἀνεπαρκὲς ἐφαίνετο, προσέφευγεν εἰς τὸ hachieh. Τότε, ἐπὶ ὀκτὼ, δέκα, δεκαπέντε ἡμέρας, ἐναρκοῦτο ὡς ὄφις καταπίπτων, φυλαττόμενος ὑπὸ ἐνὸς ὑπηρετοῦ· εἶτα διελθούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνεφάνετο ἰαθεὶς, στιγμιαίως τοῦλάχιστον ἐκ τῆς ἀνίας τοῦ.

Κατὰ διαφόρους περιστάσεις, προσεπάθησα νὰ κατορθώσω αὐτὸν ν' ἀποφανθῇ ἐὰν ἐπίστευεν ἢ ὄχι εἰς τὸν θεόν, πλὴν ἀνωφελῶς.

— Τί μέλλει αὐτῷ, μεγάλῳ, αἰωνίῳ, παντοδυνάμῳ ὄντι, ὡς λέγεται, ἐὰν πιστεύω ἢ ὄχι εἰς αὐτόν; Ἡ πίστις μου ἄρ' ἔγε, θὰ καθίστα αὐτὸν παντοδυναμώτερον; ἢ ἡ ἀμφιβολία μου ἦτονον ἰσχυρόν;

Οὐδέποτε ὠμίλει περὶ τοῦ παρελθόντος. Ἦθελεν εἶπῃ τις, ὅτι δι' ὀλεθρίους λόγους, εἶχε παύσει τὴν μετ' αὐτοῦ φιλίαν, καὶ καθ' ὅσον ἡδύνατο προσεπάθει νὰ διασκεδάσῃ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος τῆς μνήμης του. Ἐὰν δὲ ποτε ἐκ τοῦ ἔρκους τῶν ὁδόντων διεξέφευγε λέξις περὶ τοῦ παρελθόντος, ἐφαίνετο διὰ τοὺς ἀκούοντας αὐτόν, λέξις ἀπροσδόκητος, καὶ πάντες ἐσκήρτων